نمایی از فیلم آتابای

نمایی از پشت صحنه فیلم خون شد

فیلم‌های جشنواره از نگاه جواد طوسی، منتقد و داور سه دوره جشنواره

جشنواره‌ای متوسط با داوران محافظه‌کار

[پولاد امین] اعلام نامزدهای بخش‌های مختلف جشنواره فیلم فجر یک بار دیگر بحث‌های همه‌ساله را درباره چگونگی داوری‌های جشنواره فیلم یادآوری کرد. انتقادهایی که بیشتر به نگاه غیرسینمایی جشنواره در قبال فیلم‌ها و فیلمسازان ناظر است. در داوری‌های امسال اگرچه بالانشینی فیلم شنای پروانه با دوازده نامزدی تا حدی شائبه نگاه خطی جشنواره در انتخاب فیلم‌ها را کمرنگ جلوه می‌دهد، اما نامزدی‌های پرتعداد فیلم‌هایی مانند درخت گردو با ۱۱ نامزدی، خورشید با ۱۰ نامزدی و روز صفر با ۹ نامزدی نشان می‌دهد که در اکثر موارد در بر همان پاشنه همیشگی‌اش می‌چرخد، هم‌چنان که بالانشینی فیلم خروج با پنج نامزدی نیز از نکات شگفت‌انگیز جشنواره بود. در این بین فیلم‌های پوست با ۶ نامزدی، تومان و آتابای با پنج نامزدی، سینما شهرقصه و سه کام حبس با چهار نامزدی و دست خالی بیرون رفتن فیلم‌هایی چون آن شب، خوب، بد، جلف ۲ و روز بلوا از مواردی است که می‌توان با عینک منطق جزو واقع‌بینی‌های داوران جشنواره به شمار آورد. جز این، مواردی مانند حضور نداشتن ابراهیم حاتمی‌کیا در میان کاندیداهای بهترین کارگردانی، حضور نداشتن فیلم «خروج» در میان نامزدهای بهترین فیلم، نادیده گرفتن بازی جوادعزتی در شنای پروانه در بخش بازیگری نقش اصلی مرد، نبود نام فاطمه معتمدآریا برای بازی در «عامه‌پسند»، نسرین مقانلو برای «خون شد» و پانته‌آ پناهی‌ها برای «خروج»، ندیدن فیلمنامه آتابای هادی حجازی‌فر، نادیده ماندن حضور متفاوت طناز طباطبایی در «خورشید» و مواردی از این دست از نکات انتقادبرانگیزی بود که در روز اعلام اسامی نامزدهای جشنواره در سالن رسانه‌ها به گوش می‌رسید. جواد طوسی یکی از قدیمی‌ترین منتقدان فعال سینمای ایران است. منتقدی با سابقه سه بار حضور در هیأت داوری جشنواره فیلم فجر که گزینه جذابی می‌تواند باشد برای سخن گفتن از جشنواره و داوری‌هایش. پای صحبت‌های او نشسته‌ایم.

● ● ● داوری‌های جشنواره را چگونه دیدید؟

جشنواره فجر همواره ثابت کرده تابع نگاه سلیقه‌ای داوران است. سلیقه‌ای که اگر مبتنی بر نگاهی تخصصی و کارشناسانه باشد و مفهومی دست‌یافتنی از ذات و زبان سینما ارایه دهد، هیچ اشکالی هم ندارد. ولی در مواردی این چینش و حضور افرادی از مجموعه سینما به سمت و سویی سوق پیدا می‌کند که ممکن است عدالت را تحت‌الشعاع قرار دهد و در این بین نسبت به فیلم‌ها و فیلمسازانی جفا شود.

● ● ● یعنی معتقدید در این دوره شاهد این جفای تکراری بودیم؟

قطعا. هم‌چنان‌که در تمام این سی‌وهشت‌سال جشنواره به شکل‌های مختلفی شاهدش بوده‌ایم. گاهی اوقات این نگاه تعدیل یافته و سروشکل داری که بتواند هم حوزه تخصصی را در برداشته باشد و هم براساس فیلم‌های به نمایش درآمده در بخش مسابقه تعادل و توازنی را رعایت کند و طیف‌ها و نسل‌های مختلف را ببیند، غایب است و داوری‌ها در اوج یکسویه‌نگری به انجام رسیده است. انگار یک نگاه محتاطانه و دست به عصا و محافظه‌کار در دستور کار قرار گرفته است.

● ● ● این یکسویه‌نگری رویه جشنواره فجر است یا تک‌تک داوران می‌توانند در این روند تغییراتی به وجود آورند؟

ـ گاهی اوقات حضور یک نفر که براساس درک و شناخت کافی بتواند تریبون را به طوری در اختیار بگیرد که آرا به سوی وضعیتی متقاعدکننده سوق پیدا کند، می‌تواند این رویه را برهم بزند. یعنی داوران دیگر را متقاعد کند که نگاهی واقع‌بینانه‌تر به فیلم‌ها و فیلمسازان داشته باشند. این هم برمی‌گردد به توانایی‌های آن فرد که تا چه حد نسبت به دیدگاه و نقطه انتخاب خودش اشراف، تسلط و آگاهی دارد و وقتی می‌بینند اثری نادیده گرفته می‌شود، بتواند از تریبون داوری برای دفاع از آن فرد بهره ببرد که این هم دفاعی سلیقه‌ای نیست. منظورم دفاعی است با توجه به شناخت سینما و زبان سینما و گذشته فیلمساز که می‌تواند انجام بگیرد.

● ● ● یعنی یک داور تا این حد می‌تواند تأثیرگذار باشد؟

شاید ما هنوز دچار یکسری سوءتفاهمات پایان‌ناپذیر نسبت به زبان و مدیوم سینمایی هستیم که بتواند زمینه انطباق با یک اثر، دیدگاه و جهان‌بینی‌اش داشته باشد. این نگاه انحرافی را یک داور می‌تواند به وضعی بهتر و مسیری درست سوق دهد، به شرطی که سکوت نکند، آدم محتاطی نباشد، از عقایدش کوتاه نیاید و از دلایلش دفاع کند تا شاید افرادی را که نگاه‌شان از زبان سینما دور است، به یک مسیر بهتر سوق دهد.

● ● ● شما خودتان در سه دوره داور جشنواره بودید. در این زمینه بی‌تردید باید تجاربی داشته باشید.

در دوره‌هایی که داور بودم، می‌دیدم بعضی‌ها ترجیح می‌دهند خودشان را با جمع تطبیق دهند و دفاعی از دیدگاه‌شان نداشته باشند. اینجاست که بی‌مهری‌هایی نسبت به آثاری ارزشمند می‌تواند رخ دهد که در جشنواره امسال هم این مورد را به وضوح دیدیم.

● ● ● به نظرتان امسال در حق چه فیلمی اجحاف شده است؟

من اگر بخواهم مصداقی صحبت کنم، ممکن است به یکسری سوءتفاهمات دامن زده شود که فلانی دوباره سنگ فلان فیلمساز قدیمی را به سینه می‌زند. اگر جدا از برخوردهای سلبی بپذیریم که تعریف سینما چیست و اصول و مبانی ورود به دنیای یک فیلمساز چیست تا دچار بدفهمی و کج فهمی نشویم، این بحث جداگانه‌ای می‌طلبد. مثلا فیلمی مانند خون شد مسعود کیمیایی که به زعم منتقدی که یک برنامه سینمایی را در خدمت و اختیار خودش گرفته و همین طوری می‌تازاند و دور و بری‌هایش هم متأسفانه فاقد نگاهی مستقل هستند، آیا واقعا بدترین فیلم کارنامه فیلمساز است؟ وقتی شخصی بدون توجه به جایگاه تاریخی، زبان درست سینمایی و زبان یک فیلمساز قدیمی‌تر یبون را در اختیار می‌گیرد و مثلا از خون شد به عنوان بدترین فیلم کیمیایی نام می‌برد، نشان می‌دهد که ما در چه وضع اسفباری هستیم. یک فترت آشکار فرهنگی. رسانه‌ای که سنگ ملی بودن را به سینه می‌زند، با یکسری کلی‌گویی شخصی چنین نظراتی می‌دهد و دور و بری‌هایش هم که یکی‌شان تعلق خاطری به فیلم دارد، کوتاه می‌آیند. این یعنی وضع غیرقابل تحمل، یعنی فترت، رکود و حتی عقب‌گرد.

● ● ● تکلیف آن برنامه تلویزیونی که روشن است. درباره آرای داوران چه عقیده‌ای دارید؟

وقتی ۹ داور می‌آیند، انتظار بر این است که این گروه نسبت به سینمای امروز با زبان منحصر به امروزش داوری واقع‌بینانه‌ای داشته باشند. اما آیا این اتفاق افتاده؟ وقتی مثلا فیلمی در یازده یا دوازده رشته کاندید امی‌شود و فیلمی دیگر که به عقیده من و خیلی‌های دیگر حتی اگر جزو آثار شاخص و برتر فیلمساز هم نباشد، جزو آثار خوب این سال‌های فیلمساز است، تنها بازیگرزن مکمل و گریمش کاندید اشود، این دردناک نیست؟ یعنی مثلا در مورد خون شد کارگردانی، فیلمبرداری، بازی بازیگرزن اصلی فیلم، طراحی صحنه و اصلا نگاه فیلمساز و پیشنهادش به دنیای معاصرش نباید دیده شود و همه چیز با کج‌فهمی و بدفهمی به سمت و سوی دیگری سوق پیدا کند؟

● ● ● پس شما خون شد را از جمله آثاری می‌دانید که جشنواره در حقش اجحاف کرده؟

دیگر این امری تکراری شده که یکسری دیدگاه‌ها و جهان‌بینی‌ها خط قرمزی شده که اگر آدم رویش پافشاری کند، انگار به یک مظنون تاریخی تبدیل می‌شود. کیمیایی در فیلمش به سند خانه نگاه سرزمینی دارد، اما علنا علیه آن صحبت می‌شود و مجری فلان برنامه تلویزیونی می‌آید و می‌گوید که اصلا تو چه حقی داری که چنین نگاهی داشته باشی! و این جور چیزها فیلم را در چاه ویلی می‌اندازد که تمام ارزش‌های مضمونی، تماتیک و ساختاری‌اش مخدوش می‌شود که غم‌انگیز است.

● ● ● گذشته از انتقادهایی که به داوری‌ها دارید، می‌توانید تحلیلی کلی از فیلم‌های امسال جشنواره داشته باشید؟

فارغ از تعلق خاطرم به یک فیلمساز خاص، اما باید بگویم که این دوره از جشنواره واجد یکسری فیلم‌های نسبتا خوب، نه شاهکار بود.

● ● ● مثلا با شناختی که از سلیقه‌تان دارم، شنای پروانه را باید پسندیده باشید.

شنای پروانه محمد کارت که از یک سینمای اجتماعی که این زمانه به آن نیاز دارد، از فیلم‌های خوب امسال بود. اما اشکالی که به آن وارد است این است که فیلم فاقد تحلیل اجتماعی و جامعه‌شناختی است. به طور قطع این فیلمساز مستعد می‌تواند در ادامه مسیری بهتر و تکامل یافته‌تر را طی کند. در یک نگاه عادلانه و واقع‌بینانه وظیفه دارم که از این امر یاد کنم.

● ● ● نظرتان درباره تومان مرتضی فرشباف چیست؟

فیلمی در حوزه سینمای اجتماعی که با جوان‌های این زمانه کار می‌کند.

● ● ● می‌توانید فیلم دیگری را که پسندیدید نام ببرید؟

سینما شهرقصه کیوان علی محمدی که یک ادای دین نسبتا قابل دفاع است نسبت به سینما. در سینمایی که به هر حال یکسری ارزش‌ها و البته نقاط ضعفی هم دارد که بماند برای زمان اکران عمومی فیلم. یا کشتارگاه عباس امینی که به عنوان فیلم اول یک تجربه قابل قبول است. یا من می‌ترسم بهنام بهزادی که یک فیلم متوسط رو به خوب است که نگاهی جسورانه به جامعه امروز دارد.

● ● ● نظرتان درباره درخت گردوی مهدویان چیست؟

درخت گردوی محمدحسین مهدویان در ادامه یک سینمای ایدئولوژیک تجربه‌ای متفاوت‌تر است با دوز مستند بالاتری در قیاس با فیلم‌های سابق فیلمساز که باعث می‌شود در میانه‌های فیلم بیشتر به فیلم مستند شبیه باشد تا فیلمی سینمایی.

● ● ● آتابای چه؟

آتابای نیکی کریمی بهترین فیلم کارنامه خانم کریمی است، نسبت به آن تجارب خام فیلم‌های قبلی‌اش که از لوکیشن استفاده خوبی کرده و به یک بیان وحس شاعرانه رسیده است. موسیقی خوب حسین علیزاده و شخصیت‌پردازی کاراکتر اصلی فیلم از نکات خوب این فیلم است.

● ● ● هواداران حاتمی‌کیا به نادیده گرفته شدن خروج هم اعتراض دارند.

خروج ابراهیم حاتمی‌کیا در ادامه مسیر عدالت اجتماعی که طی می‌کند، به‌رغم شروع خوبی که دارد و تماشاگر را به سمت مسیر سینمای وسترن هدایت می‌کند، درنهایت خراب می‌شود و مخاطب تکلیفش با فیلم روشن نمی‌شود. تا حدی که بعضی‌ها آن را یک فیلم مصلحت‌اندیشانه محافظه‌کار می‌دانند با ظاهر کنش‌مند که البته کنشی در فیلم دیده نمی‌شود. ولی به هر حال از یکسری ارزش‌های اجتماعی برخوردار است و البته یک بازی خوب از فرامرز قریبیان. اما در کل فیلم ناموفقی است با نگاه و ایده‌ای خوب، اما مشکل این است که وقتی قرار باشد در سال ۹۸ یک اعتراض اجتماعی به تصویر کشیده شود، فیلمساز باید این روند را تا انتها برود. فیلم حاتمی‌کیا اما قهرمانش آن سرتقی لازم را ندارد.

● ● ● و خورشید مجید مجیدی؟

از این فیلم هم بدم نیامد. یک رجعت دوباره به همان سینمای قابل دفاع بچه‌های آسمان و آواز گنجشک‌ها که با همان کاراکترهایی که کارگردان خوب می‌شناسد، در مسیر واقع‌گرایی و تأویل خوب عمل کرده است.

● ● ● در کل اگر در یک جمله بخواهید گفته‌هایتان را خلاصه کنید، چه می‌گویید؟

نادیده گرفته شده بزرگ جشنواره امسال فیلم خون شد مسعود کیمیایی است. فیلمی که بعد از تجربه‌های ناموفقی چون متروپل و... فیلم قابل دفاعی است، هم از نظر اجتماعی، هم ساختاری، هم مضمون و تماتیک که کاملا نادیده گرفته شده است.

۹۸ قطعه گمشده عاشیق حسن اسکندری

درجشنواره موسیقی فجر امسال از عاشیق حسن اسکندری هم در کنار نادر مشایخی، هوشنگ ظریف و افلیا پرتو به عنوان هنرمندان پیشکسوت ایرانی تقدیر خواهد شد. او از دهه ۵۰ ساز دست گرفته است اما آثار ضبط‌شده معدودی دارد: «زمانی که احمدی‌نژاد می‌خواست رئیس‌جمهوری شود، کارهای من به صورت صوتی و تصویری ضبط شد. ۹۸ قطعه را در تهران خوانده‌ام ولی الان معلوم نیست کجاست؟ یک پژوهشگر موسیقی به نام آقای بهرام که در رادیو و تلویزیون کار می‌کرد، کارهای من را ضبط کرد. دو-سه‌بار او را دیدم و سراغ آن ویدیوها را از او گرفتم، ولی خبری نشد! البته خودم هم کارهای ضبط‌شده دارم. روی ۲۲ تا سی‌دی خوانده‌ام که همه هم مجوز دارند.» عاشیق حسن اسکندری اگرچه تا به حال کنسرت‌های زیادی در خارج از کشور داشته است اما در گفت‌وگو با ایسنا، از نبود حمایت‌های لازم برای برگزاری کنسرت‌های داخلی گلایه دارد: «از طریق ارشاد تهران در ۳۰ کشور کنسرت برگزار کرده‌ام. قرارداد بستیم و حق‌الزحمه را هم پرداخت کردند؛ مثلا در سال ۶۹ به فرانسه رفتیم و ۲۳ روز ماندیم، دوبار به ژاپن رفتیم و یک‌بار یک‌ماه در آنجا ماندیم و هر روز اجرا داشتیم، چین هم رفتیم. ولی آخرین بار که به آمریکا رفتم، خودشان ما را دعوت کردند که دوماه در آنجا بودیم. ولی برای برگزاری کنسرت در مملکت خودمان خیلی حمایت نمی‌شود. مثلا اگر بخواهیم کنسرت برگزار کنیم، باید چندبار به ارشاد برویم تا مجوز بگیریم و پول سالن را هم بدهیم.»

اسکار

چهار جایزه اسکار برای «انگل»

چهار جایزه اصلی نودودومین مراسم اهدای جوایز اسکار به فیلم «انگل» محصول سینمای کره‌جنوبی رسید، آن‌هم در شرایطی که فیلم «جوکر» با کسب ۱۱ نامزدی در بخش‌های مختلف اسکار پیشتاز بود و «روزی روزگاری در هالیوود»، «ایرلندی» و «۱۹۱۷» با نامزدی در ۱۰ بخش در مکان دوم قرار گرفته بودند. درنهایت اما «انگل» رقبای خود را کنار زد و در بخش‌های بهترین فیلم، بهترین کارگردان، بهترین فیلمنامه غیراقتباسی، بهترین فیلم بلند بین‌المللی مقام نخست را کسب کرد. همچنین در این مراسم خواکین فینیکس برای «جوکر» به‌عنوان بهترین بازیگر مرد، رنه زلوگر برای «جودی» به‌عنوان بهترین بازیگر زن، بردپیت به‌عنوان بهترین بازیگر مرد مکمل برای «روزی روزگاری در هالیوود»، لورا درن به‌عنوان بهترین بازیگر زن مکمل در «داستان ازدواج»، تایکا وایتیتی برای بهترین فیلمنامه اقتباسی «جوجو خرگوش»، «کارخانه آمریکایی» ساخته استیون بوگنار و جولیا و جف ریشرت به‌عنوان بهترین مستند بلند و جاش کولی هم به‌عنوان بهترین فیلم بلند انیمیشن «داستان اسباب‌بازی ۴» انتخاب شدند.

بازیگر نقش «جوکر»: از غارت منابع طبیعی دست بردارید

«خواکین فینیکس» سرانجام پس از چهار بار نامزدی در جوایز اسکار توانست برای بازی در فیلم «جوکر» به کارگردانی «تاد فیلیپس» اسکار بازیگری را به خود اختصاص بدهد. او پس از دریافت جایزه از مردم خواست تا از جنگ با یکدیگر و غارت منابع طبیعی دست بردارند: «بزرگترین موهبتی که به من و تمامی کسانی که در صنعت سینما هستند، داده شده این است که بتوانیم از صدایمان برای بیان بی‌صداها استفاده کنیم. من درباره برخی از موضوعات ناراحت‌کننده‌ای که همگی با آنها دست‌وپنجه نرم می‌کنیم، فکر کرده‌ام. فکر می‌کنم وقتی درباره نابرابری های جنسیتی، نژادی، حقوق بومیان، حقوق حیوانات و ... صحبت‌می‌کنیم، در واقع درحال صحبت‌کردن درباره مبارزه با بی‌عدالتی هستیم. درباره جنگ علیه این باور صحبت می‌کنیم که چرا یک ملت، یک فرد، یک نژاد، یک جنسیت، یک گونه و ... این حق را دارد که با مصونیت بر دیگری غالب شود، از آن استفاده و آن را کنترل کند. فکر می‌کنم ارتباط ما با دنیای طبیعی بسیار گسسته شده است. بسیاری از ما متهم به داشتن دیدگاه‌هایی خودخواهانه و اعتقاد به قرار داشتن در مرکز جهان هستیم. به دنیای طبیعی قدم می‌گذاریم و آن را برای کسب منابعش غارت‌می‌کنیم. احساس می‌کنیم این حق را داریم که از لقاح مصنوعی روی گاوها استفاده کنیم و سپس بچه آن را بدزدیم و پس از آن شیر گاو را که برای بچه‌اش است، می‌گیریم و در قهوه خود استفاده می‌کنیم. از ایده تغییر شخصی هراس داریم، چراکه فکر می‌کنیم باید چیزی را فدای چیز دیگری کنیم. اما بشر در بهترین حالت خود بسیار خلاق و نوآور است و می‌تواند سیستم‌های تغییری را ایجاد کند، توسعه دهد و به کار بندد تا به نفع همه موجودات و محیط زیست باشد.»

دیالوگ

مجید مجیدی کارگردان فیلم سینمایی «خورشید»: «هر فیلمسازی گویی فقط یک فیلم در زندگی خود می‌سازد، مثل درختی که شاخه‌هایی به او اضافه می‌شود و هر فیلم شاخه‌ای به این درخت اضافه می‌کند. این فیلم در ادامه فیلم‌های قبلی من است و در میانه آن فیلم بزرگی به نام «محمد رسول‌الله(ص)» را ساختم که دغدغه من بود.»

نوید محمدزاده که برای بازی در نمایش «بیگانه درخانه» نخستین جایزه تئاتری‌اش را در جشنواره تئاتر فجر دریافت کرد: «نزدیک به ۳۰ جایزه سینمایی دارم اما من بچه تئاترم! بعد از ۱۷ سال کار، اولین جایزه تئاتری‌ام را در جشنواره تئاتر فجر گرفتم و این مهم‌ترین جایزه‌ای است که گرفته‌ام. برایم حتی از جایزه جشنواره و نیز مهم‌تر است.»

بهرام ارک، کارگردان فیلم «پوست»: «دوست داشتیم ادای دینی انجام دهیم و فرهنگ‌مان برایمان عزیز است و البته نگاه مدرن را نیز مدنظر داشتیم. ما خرده داستان‌ها را کنار هم می‌چینیم و درنهایت چنین فیلمی ساخته می‌شود. ما دل‌مان می‌خواهد فیلم‌مان به لحن برسد و نه فقط قاب زیبا داشته باشیم.»

جشنواره تئاتر

درخشش «بیگانه در خانه»، «شاه ماهی» و «همه فرزندان مکبث»

سی‌وهشتمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر دوشنبه شب با معرفی برگزیدگانش به پایان رسید، اما این مراسم هم چندان بی‌حاشیه نبود. در این برنامه از برگزیدگان خواسته شد تا به دلیل کمبود وقت، صحبت نکنند اما اسماعیل خلج که برای معرفی بخشی از برگزیدگان روی صحنه رفته بود، خطاب به مجری برنامه گفت: «با عذرخواهی از شما باید بگویم در تمام دنیا، اختتامیه جشنواره‌ها، به برگزیدگان تعلق دارد و این حق آنان است که پشت این میکروفن قرار بگیرند.» جایزه نخست تا سوم بخش نمایشنامه‌نویسی این جشنواره به ترتیب به محمد صادق گلچین عارفی برای نگارش نمایشنامه «سی زیف»، مرضیه شاه‌دادی برای نگارش نمایشنامه «ابراهیم» و مهدی افشار قهرمانی برای نگارش نمایشنامه «راهبان مجسمه گچی» اهدا شد. در بخش مسابقه تئاتر خیابانی، سامان شکیبا برای نمایش‌های «سیرک» و «میمون‌کشی» و مرجان آقانوری برای نمایش «میمون‌کشی» به ترتیب جایزه بهترین بازیگر را دریافت کردند. در بخش تئاتر صحنه‌ای ایمان نخلستانی برای طراحی نور نمایش «همه فرزندان مکبث» برگزیده شد و البته این نمایش در بخش‌های طراحی گریم و موسیقی هم برگزیده شد. نمایش «بیگانه در خانه» در بخش‌های طراحی صدا و آرایه‌های صوتی، بهترین بازیگر زن، بهترین نمایشنامه و بهترین کارگردانی جایزه گرفت. همچنین نمایش «شاه ماهی» هم در رشته بهترین بازیگری مرد جایزه‌ای را از آن خود کرد. جایزه ویژه هیأت داوران در بخش بازیگری مرد به نوید محمدزاده برای بازی در نمایش «بیگانه در خانه» و جایزه ویژه هیأت داوران به گروه نمایش «ژنتیک» به کارگردانی مهسا غفوریان از مشهد اهدا شد. در پایان جایزه بزرگ جشنواره هم به گروه نمایش «بیگانه در خانه» به کارگردانی سید محمد مساوات تعلق گرفت.